

Формування емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку у процесі виховної роботи закладу середньої освіти: результати експерименту

І. П. Васильківський, Р. В. Сопівник

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: ilia.vasylykivskyi@gmail.com, rvsop@meta.ua

Paper received 14.11.19; Accepted for publication 26.11.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2019-208VII85-16>

Анотація. Стаття присвячена результатам педагогічного експерименту перевірки ефективності методики «Виховання емоційного інтелекту» учнів середнього шкільного віку. Кількісна та якісна інтерпретація отриманих даних у емпіричному дослідженні показала позитивний вплив емоційного виховання на розвиток інтегрального рівня емоційного інтелекту школярів, зокрема таких парціальних його структур, як міжособистісний емоційний інтелект та управління емоціями. Запропоновані методичні аспекти та програма виховної роботи у закладі середньої освіти для формування соціально-емоційних компетенцій та інтегрального розвитку емоційного інтелекту підлітків.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційне виховання, методика «Виховання емоційного інтелекту», учні середнього шкільного віку.

Вступ. Розвинений емоційний інтелект є необхідною умовою всебічно гармонійної розвиненої особистості XXI століття. Розуміння та управління емоціями для встановлення та досягнення позитивних цілей, співпереживання, підтримання позитивних стосунків та прийняття відповідальних рішень є необхідною якістю сучасної особистості. На сьогоднішній день в освіті є розуміння необхідності інституційного емоційного виховання, що є необхідною передумовою емоційної розумності здобувачів освіти і доповнює сімейне виховання. Сьогодні школи у всьому світі розуміють, що освіта – це не лише формальні знання. Завдяки емоційному навчанню учні набувають знань, вмінь, навичок, цінностей та ставлень для розвитку емоційного інтелекту та їх соціального благополуччя. Більше того, здібність учнів добре вчитися залежить не лише від самої організації навчання, але й також від шкільного клімату, приналежності до колективу, позитивних стосунків між викладачами та учнями, вміння поставити цілі тощо. Тому виховання емоційного інтелекту учнів у закладах середньої освіти є актуальним питанням сучасної педагогіки, зокрема української системи освіти.

Короткий огляд публікацій по темі. Шляхи розвитку емоційного інтелекту в освіті та вплив соціально-емоційного навчання досліджували закордонні дослідники: D. Goleman, J. Gottman, J. DeClaire, M. Elias, M. Gordon, H. Arnold, J. Durlak, R. Weissberg, A. Dymnicki, R. Taylor, K. Schellinger, J. Payton, N. Wang, S. Wilhite, J. Wyatt, T. Young, G. Bloemker, E. Wilhite, N. Humphrey, A. Lendrum, M. Wigelsworth та ін. Можливість розвитку соціальних та емоційних навичок, емоційного інтелекту через організоване навчання досліджували вітчизняні науковці: Е. Носенко, І. Андрєєва, Д. Люсін, М. Манойлова, Т. Воронцова, В. Пономаренко та ін.

Мета. Висвітлення результатів емпіричного дослідження ефективності програми «Виховання емоційного інтелекту» для учнів середнього шкільного віку.

Матеріали і методи. У емпіричному дослідженні були задіяні учні середніх закладів освіти м. Києва (n=172) для впровадження у практику роботи програми формування емоційної розумності учнів та уче-

ниць. Нами були використані загальнонаукові теоретичні методи пізнання, емпіричний метод (опитувальник Д. В. Люсіна «EmIn»), статистичні методи для обрахунку експерименту.

Результати та їх обговорення. Емоційний інтелект (далі – EI) – це сукупність індивідуально-психологічних властивостей особистості, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і почуттів, емоцій і почуттів оточуючих; здатність ефективно керувати своєю емоційно-почуттєвою сферою, впливати на власну поведінку та інших, легше адаптуватися до мінливого середовища, досягати поставлених цілей через самомотивацію та взаємодію з оточенням. EI включає в себе поняття «інтелект» та «емоції», які взаємодіють через складний процес пізнання людини самої себе та інших, усвідомленості (виховання глибокого розуміння думок, почуттів та емоцій). За своїм змістом у контексті виховання особистості EI розглядається на сьогоднішній день як комплекс здібностей, якостей та рис особистості, що відповідають показникам емоційної розумності, здатності до оптимальної соціальної поведінки.

Ми розглядаємо EI за змішаною моделлю та інтерпретуємо його як складне психологічне утворення, яке має як когнітивну, так і особистісну природу. У структуру EI ми включаємо когнітивні, особистісні риси та якості, які допомагають адаптуватися до реального життя. В основі EI лежать такі особистісні конструкти, які допомагають опрацювати емоційну інформацію: емоційні знання та навички, соціально-емоційні компетентності, рефлексивна свідомість. Тому, на нашу думку, формування EI в підлітковому віці є синтетичним і детерміновано психологічними віковими особливостями (ідентифікації власного «Я», самосвідомості, побудови метакогнітивних стратегій та навичок, саморефлексії), так і можливостями організації тренінгової взаємодії. Підлітковий вік – це період активного психосоціального розвитку таких структур особистості як потреба у самопізнанні, спрямованості, формування «Я-образу», самооцінки. Усвідомлення себе як суб'єкта емоційного досвіду та носія певних особистісних якостей та рис, дозволяє розвивати через виховання багато структур EI, таких

як усвідомлення власних емоцій та емоцій інших, емпатія, асертивність, просоціальність тощо[2].

Загальний розвиток ЕІ визначається формуванням його структурних компонентів. Проаналізувавши різні теорії ЕІ, до структурних компонентів програми у процесі виховної роботи слід віднести: *емоційну*

свідомість, керування емоціями, соціальну свідомість, навички міжособистісної взаємодії, відповідальне прийняття рішень [1]. Запропонована нами структура виховання ЕІ визначає зміст програми «Виховання емоційного інтелекту».

Таблиця 1. Програма «Виховання емоційного інтелекту»

№ з/п	Назва уроку-тренінгу	Мета уроку-тренінгу	Очікувані результати навчально-виховної діяльності
1	«Моє тіло та емоції»	Мета: пояснити взаємозв'язок емоцій із фізіологією (нервовою системою).	ЗК: розуміє поняття «фізіологія», «нервова система», «емоція», «почуття» та їх взаємозв'язок; ЦК: усвідомлює взаємозв'язок самопочуття (емоційних станів) від фізіології (стану нервової системи); ДК: готовий до створення щоденника «Емоційний розумник».
2	«Увага та усвідомленість»	Мета: навчити помічати й описувати відчуття в тілі; розділяти емоції в залежності від станів.	ЗК: розпізнає й описує емоції, розуміє їх у контексті (яку інформацію емоції нам дають); пояснює важливість уваги у цьому процесі; визначає інтенсивність емоцій; ЦК: усвідомлення важливості дослухатися до своїх емоцій; ДК: демонструвати уміння та навички розподілу емоцій на категорії у залежності від переживань.
3	«Емоційна саморегуляція»	Мета: формування навичок емоційного самоконтролю.	ЗК: називає, пояснює методи емоційної саморегуляції; ЦК: розуміє важливість конструктивного емоційного реагування, виховання у собі емоційних ставлень благополуччя до себе та інших; ДК: уміння застосовувати способи емоційної саморегуляції на практиці.
4	«Усвідомлення емоцій інших людей»	Мета: навчити помічати та розуміти почуття інших людей.	ЗК: розпізнає та описує емоції інших людей, розуміє їх в контексті взаємодії (яку інформацію чужі емоції нам дають); пояснює важливість уваги у цьому процесі; визначає інтенсивність емоцій інших людей; ЦК: усвідомлення важливості дослухатися до емоцій інших; ДК: демонструвати уміння та навички емоційної перцепції.
5	«Співпереживання»	Мета: формування навичок та розвиток емпатії, як важливої складової емоційної розумності.	ЗК: пояснює та наводить приклади «емпатії», розпізнає потреби інших людей та спричинені ними емоційні стани; ЦК: усвідомлення важливості співпереживання і свідоме самовиховання емпатії як моральної установки; ДК: слухати, проявляти співпереживання у спілкуванні, демонструвати емпатичні стратегії поведінки.
6	«Упевнена поведінка»	Мета: формування навичок асертивної поведінки, почуття власної гідності, поваги до себе та інших.	ЗК: розрізняють пасивну, агресивну й упевнену поведінку; називають вербальні та невербальні ознаки різних типів поведінки; ЦК: усвідомлюють переваги упевненої поведінки (неагресивної впевненості), самоповаги і поваги до інших людей; ДК: демонструють уміння відстояти свою точку зору, не порушуючи моральних прав іншої людини; уміння протидіяти тиску оточення.
7	«Навички побудови взаємин»	Мета: сприяти формуванню навичок вміло спілкуватися, трансформувати конфлікти, допомагати іншим.	ЗК: розуміння поняття «спілкування», «взаємини», «конфлікт»; наводять та розпізнають стилі та стратегії спілкування; ЦК: усвідомлення взаємозалежної природи нашого світу та міжособистісного спілкування у ньому; ДК: навички конструктивно реагувати на конфлікт: сприяти порозумінню, примиренню та встановленню мирних взаємин; проявляють у спілкуванні співпереживання.
8	«Вчимося приймати рішення»	Мета: навчити учнів аналізувати проблеми комплексно та приймати зважені рішення.	ЗК: розрізняють прості, щоденні та складні рішення; розуміють і пояснюють вплив емоцій на прийняття рішень; ЦК: усвідомлення поміркованості та важливості рішень у нашому житті; ДК: уміють приймати рішення за «правилом світлофора».
9	«Займай проактивну позицію»	Мета: навчитися брати на себе відповідальність за своє життя.	ЗК: пояснює просоціальні емоції (прощення, щедрість, смиренність, терпіння), називає свої принципи, цінності і цілі у житті; розуміє і усвідомлює поняття «відповідальність»; ЦК: цінує і виховує собі етичні установки, усвідомлює важливість власних дій та вчинків; цінує фундаментальну рівність усіх людей; ДК: проявляє відповідально у вчинках, розуміючи наслідки своїх рішень.

Цикл уроків-тренінгів «Виховання емоційного інтелекту» спрямований на формування соціально-емоційних знань, переконань, почуттів, умінь, навичок та цінностей. Структура програми розрахована на формування емоційної самосвідомості, керування емоціями, соціальної свідомості (емпатія), навичок міжособистісної взаємодії (асертивність), відповідального прийняття рішень (проактивна поведінка).

Програма впроваджувалась у закладах середньої освіти протягом 2018-2019 навчального року. *Метою* програми є навчання соціально-емоційних навичок, формування емоційної усвідомленості, співпереживання (емпатії) та освоєння навичок управління власною поведінкою, уміння взаємодіяти з іншими. Головне *завдання* програми полягає у тому щоб досягти позитивних змін у знаннях,уміннях, навичках, ціннос-

тях і намірах сприятливих для розвитку інтегрального показника ЕІ, виховання життєвої стійкості учнів.

Програма «Виховання емоційного інтелекту» розрахована на учнів середнього шкільного віку складається з дев'яти уроків-тренінгів, які можуть впроваджуватись годинами спілкування з класним керівником, виховними годинами, учителями, психологічною службою закладу середньої освіти. Структура програми наведена у таблиці 1. Кожен урок-тренінг займає дві академічні години (1 год. 20 хв.), який складається з наступних етапів: «Розігрів», презентація / обговорення, практичні вправи, рефлексія, висновків. Педагогу слід орієнтуватися на очікувані результати навчально-виховної діяльності. Очікувані результати мають наступні компоненти: знансвий (ЗК), ціннісний (ЦК), діяльнісний (ДК). Ці компоненти досягаються через інтерналізацію знань. Здобуті знання критично осмислюються через особистісний досвід (практичну складові уроку-тренінгу) та засвоюються

емоційні цінності та установки, уявлення відповідно темі заняття. На нашу думку, інтерналізація емоційних знань та навичок може бути досягнена через педагогіку активного навчання (коли учні є активними суб'єктами навчального процесу), критичне осмислення (усвідомленість, множинність поглядів та міркувань учнів, обговорень, дискусій), рефлексивні практики (вправи на спрямованість уваги на свої внутрішні переживання та переживання інших).

У ході виконання програми здійснювалось дослідження ефективності виховної роботи. Для оцінки ефективності програми був використаний опитувальник «ЕІн», розроблений Д. В. Люсіном [3] за процедурою «до» і «після». Ми ставили собі за мету визначити, як інтегральний показник емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку, так і його структурні компоненти. У педагогічному експерименті взяли участь 174 учні середньої школи. Динаміка показників наведена у таблиці 2.

Таблиця 2. Динаміка показників формування емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку (n=174)

Структура ЕІ	Рівні	Дослідні групи											
		Експериментальна група (n=92)						Контрольна група (n=82)					
		до		після		Різниця		до		після		Різниця	
п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%		
Міжособи-стісний ЕІ	Вис.	34	37,0	53	57,6	19	20,7	27	32,9	30	36,6	3	3,7
	Сер.	22	23,9	26	28,3	4	4,4	26	31,7	29	35,4	3	3,7
	Низ.	36	39,1	13	14,1	-23	-25,0	29	35,4	23	28,1	-6	-7,3
Внутрішньо-особистісний ЕІ	Вис.	32	34,8	45	48,9	13	14,1	32	39,0	32	39,0	0	0
	Сер.	35	38,0	38	41,3	3	3,3	30	36,6	29	35,4	-1	-1,2
	Низ.	25	27,2	9	9,8	-16	-17,4	20	24,4	21	25,6	1	1,2
Розуміння емоцій	Вис.	31	33,7	35	38,0	4	4,4	27	32,9	17	20,7	-10	-12,2
	Сер.	24	26,1	33	35,9	9	9,8	24	29,3	35	42,7	11	13,4
	Низ.	37	40,2	24	26,1	-13	-14,1	31	37,8	30	36,6	-1	-1,2
Управління емоціями	Вис.	30	32,6	61	66,3	31	33,7	35	42,7	36	43,9	1	1,2
	Сер.	36	39,1	26	28,3	-10	-10,9	30	36,6	34	41,5	4	4,9
	Низ.	26	28,3	5	5,4	-21	-22,8	17	20,7	12	14,6	-5	-6,1
Інтегральний показник ЕІ	Вис.	30	32,6	50	54,3	20	21,7	28	34,1	34	41,5	6	7,3
	Сер.	31	33,7	35	38,0	4	4,4	36	43,9	32	39,0	-4	-4,8
	Низ.	31	33,7	7	7,6	-24	-26,1	18	22,0	16	19,5	-2	-2,4

Аналізуючи кількісні показники «до» і «після» формування експерименту, ми можемо виділити наступні результати. Інтегральний показник ЕІ зріс на 26,1% (середній рівень +4,4%, високий рівень +21,7%), що свідчить про позитивний фактор впливу емоційного виховання на розвиток ЕІ учнів (Рисунок 1). Серед структурних компонентів ЕІ найбільше зріс показник управління емоціями (високий рівень +33,7%), міжособистісний ЕІ (середній рівень +4,4%, високий рівень +20,7%). Внутрішньо особистісний ЕІ має меншу динаміку приросту (середній рівень +3,3%, високий рівень +14,1%) та розуміння емоцій (середній рівень +9,8%, високий рівень +4,4%).

У контрольних групах статистичний приріст є незначним і може відповідати динаміці розвитку особистості в онтогенезі. Зокрема, інтегральний показник у контрольних групах має наступну динаміку: низький рівень -2,4%, середній рівень -4,9%, високий рівень +7,3%. Порівнюючи приріст інтегрального показника ЕІ в експериментальних групах та контрольних групах, ми маємо статистично значущу різницю +18,8%, що свідчить про формувальний вплив в експериментальних групах.

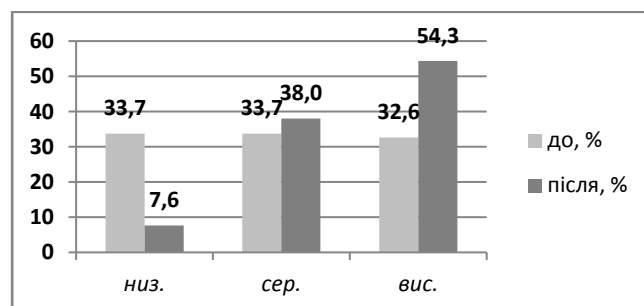

Рисунок 1. Інтегральний показник емоційного інтелекту учнів в експериментальних групах

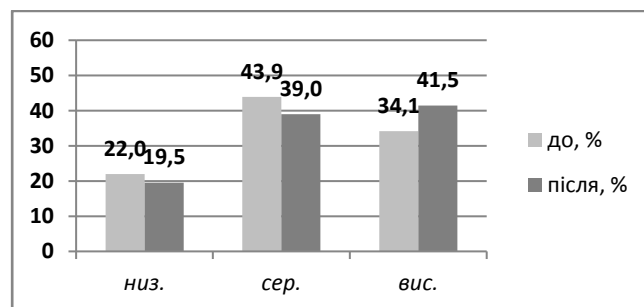

Рисунок 2. Інтегральний показник емоційного інтелекту учнів у контрольних групах

Нормальний розподіл вибірки ми перевіряли шляхом розрахунку показників асиметрії (t_A), ексцесу (t_E) і зіставлення їх з критичними значеннями. За гіпотезою Плохинського М.А.[4], якщо показники асиметрії і ексцесу перевищують по абсолютній величині свою помилку репрезентативності у 3 рази і більше, то можна говорити про достовірну відміну емпіричних розподілів від нормального.

$$d = \frac{\sum_{i=1}^n x_{i1}}{n} = \frac{8021}{92} = 87,18; \quad D = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{i1} - d)^2}{n-1} = \frac{22683,9}{91} \approx 249,27; \quad \sigma_{x_{i1}} = \sqrt{D} = \sqrt{249,27} \approx 15,79;$$

$$A = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{i1} - d)^3}{n\sigma^3} = \frac{54445,1}{92 * 15,79^3} = \frac{54445,1}{362188,13} \approx 0,15;$$

$$E = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{i1} - d)^4}{n\sigma^4} - 3 = \frac{13780576,65}{92 * 15,79^4} - 3 = \frac{13780576,65}{5718950,6} - 3 = 2,4 - 3 = -0,6;$$

$$m_A = \sqrt{\frac{6}{n}} = \sqrt{\frac{6}{92}} = \sqrt{0,065} \approx 0,25;$$

$$m_E = 2\sqrt{\frac{6}{n}} = 2\sqrt{0,065} = 2 * 0,25 \approx 0,5;$$

$$t_A = \frac{|A|}{m} = \frac{|0,15|}{0,25} = 0,6 < 3; \quad t_E = \frac{|E|}{m} = \frac{|0,6|}{0,5} = 1,2 < 3.$$

Таким чином, показники $t_A = 0,6 < 3$, $t_E = 1,2 < 3$ не перевищують по абсолютній величині свою помилку репрезентативності у 3 рази, отже можна говорити про те, що даний розподіл близький до нормального.

Для того щоб з'ясувати, чи має програма «Виховання емоційного інтелекту» вплив на інтегральний показник EI учнів середнього шкільного віку, ми статистично перевірили гіпотезу H_1 та спростували гіпотезу H_0 за допомогою параметричного критерію t-Стюдента. Гіпотеза H_0 – інтегральний показник EI в експериментальних групах не змінився; гіпотеза H_1 – зміни після формульованої програми «Виховання емоційного інтелекту» виявилися суттєвими.

$$d = \frac{\sum_{i=1}^n d_i}{n} = \frac{783}{92} \approx 8,51;$$

$$\sigma_d = \sqrt{\frac{\sum d_i^2 - (\sum d_i)^2/n}{n-1}} = \sqrt{\frac{9153 - (783)^2/92}{92-1}} = \sqrt{\frac{2488,99}{91}} = \sqrt{27,35} \approx 5,23;$$

$$t_e = \frac{d}{\sigma_d/\sqrt{n}} = \frac{8,51}{5,23/\sqrt{92}} = \frac{8,51}{0,55} \approx 15,47.$$

Визначаємо ступінь свободи $k = n-1 = 91$ і табличні значення критерію: $t_{кр} = \begin{cases} 1,98 & p = 0,05 \\ 2,62 & p = 0,01 \end{cases}$

Таким чином, отримане значення $t_e = 15,47 > t_{кр} = \begin{cases} 1,98 & p = 0,05 \\ 2,62 & p = 0,01 \end{cases}$ перевищує табличні значення для всіх рівнів значущості. Тому спростовуємо гіпотезу H_0 та приймаємо гіпотезу H_1 . Тобто робимо висновок про ефективність програми виховної роботи в експериментальних групах.

Аналізуючи результати статистичної перевірки в експериментальних групах слід їх порівняти із статистичними даними в контрольних групах (КГ):

$$d = \frac{\sum_{i=1}^n x_{i1}}{n} = \frac{7238}{82} \approx 88,27; \quad D = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{i1} - d)^2}{n-1}$$

$$= \frac{15702,1}{81} \approx 193,85; \quad \sigma_{x_{i1}} = \sqrt{D} = \sqrt{193,85} \approx 13,92;$$

$$A = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{i1} - d)^3}{n\sigma^3} = \frac{51633,72}{82 * 13,92^3} = \frac{51633,72}{221172,72} \approx 0,23;$$

$$E = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{i1} - d)^4}{n\sigma^4} - 3 = \frac{9107395,063}{82 * 13,92^4} - 3 = \frac{9107395,063}{3078724,26} - 3 = 2,96 - 3 = -0,04;$$

$$m_A = \sqrt{\frac{6}{n}} = \sqrt{\frac{6}{82}} = \sqrt{0,073} \approx 0,27; \quad m_E = 2\sqrt{\frac{6}{n}} =$$

$$= \sqrt{\frac{6}{82}} = 2\sqrt{0,073} = 2 * 0,27 \approx 0,54;$$

$$t_A = \frac{|A|}{m} = \frac{|0,23|}{0,27} = 0,9 < 3; \quad t_E = \frac{|E|}{m} = \frac{|0,04|}{0,54} = 0,07 <$$

3. Таким чином, показники асиметрії і ексцесу у контрольних групах не перевищують по абсолютній величині свою помилку репрезентативності у 3 рази. Отже, ми можемо говорити про те, що даний розподіл близький до нормального.

$$d = \frac{\sum_{i=1}^n d_i}{n} = \frac{57}{82} \approx 0,7; \quad \sigma_d = \sqrt{\frac{\sum d_i^2 - (\sum d_i)^2/n}{n-1}} =$$

$$= \sqrt{\frac{1075 - (57)^2/82}{82-1}} = \sqrt{\frac{1035,38}{81}} = \sqrt{12,78} \approx 3,57;$$

$$t_k = \frac{d}{\sigma_d/\sqrt{n}} = \frac{0,7}{3,57/\sqrt{82}} = \frac{0,7}{32,34} \approx 0,02.$$

Визначаємо ступінь свободи $k = n-1 = 81$ і табличні значення критерію: $t_{кр} = \begin{cases} 1,98 & p = 0,05 \\ 2,62 & p = 0,01 \end{cases}$

Таким чином, отримане значення $t_k = 0,02 < t_{кр}$ не перевищує табличні значення для всіх рівнів значущості. Тому приймаємо гіпотезу H_0 та спростовуємо гіпотезу H_1 . Тобто робимо висновок про відсутність змін (динаміки) у контрольних групах.

Висновки. Емоції були створені еволюцією як програми для швидкої оцінки ситуації і захисту. Живучи сьогодні у XXI ст., людина перебуває під тиском багатьох факторів впливу. Розвинений емоційний інтелект дозволяє трансформувати реактивність нашої психіки в ефективну поведінку проактивної особистості. Така трансформація відбувається у ході інтеріоризації суспільного досвіду та розвитку власних завдань і здібностей через складний процес розвитку особистості, зокрема навчання і виховання. Ще 1990-х роках була опублікована книга Д. Гоулмена «Емоційний інтелект», де вчений наводить ряд аргументів на користь «емоційної грамотності» учнів: коли діти вчать розрізняти власні емоції, давати собі раду й співпереживати іншим. Згодом почали з'являтися програми соціального та емоційного навчання (SEL), які інтегрувалися у західну освіту і зарекомендували себе як невід'ємна частина освітнього процесу. Тому наша програма «Виховання емоційного інтелекту» є продовженням освітніх практик, які працюють в інших країнах не одне десятиліття. В основу таких освітніх практик покладені такі підходи: навички зосередження уваги на емоціях, системне і критичне осмислення емоційної інформації, співпереживання (емпатія) та виховання базових людських цінностей. Використовуючи ці підходи у власній практичній діяльності та розробивши програму «Виховання емоційного інтелекту», ми за до допомогою педагогічного експерименту перевірили ефективність запропонованої

програми виховання. Інтегральний показник ЕІ учнів зріз на 26,1%. Значення $t_e = 15,47 > t_{кр}$, що свідчить про дійсно статистично значущі зміни в експеримен-

тальних групах. У контрольних групах отримане значення $t_k = 0,02 < t_{кр}$.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильківський, І. П., Сопівник, Р. В. (2017). Зміст і структура методики виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, (1714), 48.
2. Васильківський, І. П. (2018). Психолого-педагогічні особливості виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку. *Педагогічний альманах*, (37), 22-28.
3. Люсин, Д. В. (2009). Опросник на эмоциональный интеллект ЭМИн: новые психометрические данные. *Социальный и эмоциональный интеллект: от моделей к измерениям*, 264-278.
4. Нужнова, С. В. (2005). Применение статистических методов в психолого-педагогических исследованиях: [учебное пособие]. *Троицк: Троицкий филиал ГОУ ВПО «ЧелГУ*, 120.

REFERENCES

1. Vasylykivsky, I.P., Sopovnik, R.V. (2017). The content and structure of the methodology of education of emotional intelligence of students of secondary school age. *Spirituality of the Personality: Methodology, Theory and Practice*, (1714), 48.
2. Vasylykivsky, I.P. (2018). Psychological and pedagogical features of education of emotional intelligence of students of secondary school age. *Educational Almanac*, (37), 22-28.
3. Lucin, D. W. (2009). Emotional Intelligence Questionnaire: New Psychometric Data. *Social and emotional intelligence: from models to dimensions*, 264-278.
4. Nuzhnova, S.V. (2005). Application of statistical methods in psychological and pedagogical research: [textbook]. *Troitsk: Troitsk Branch of the State Higher School of Economics, ChelU*, 120

Formation of emotional intelligence of students secondary school age in the process of educational work of the secondary education institution: results of experiment.

I. P. Vasylykivskyi, R.V. Sopivnyk

Abstract. The article is devoted to the results of a pedagogical experiment to test the effectiveness of the methodology of "Education of emotional intelligence" students of secondary school age. The quantitative and qualitative interpretation of the facts obtained in the empirical research showed the positive influence of emotional education on the development of the integral level of emotional intelligence of students, in particular such partial structures as interpersonal emotional intelligence and management of emotions. The proposed program and methodical aspects of educational work in secondary education for the formation social and emotional competence and develop integral emotional intelligence of adolescents.

Keywords: *emotional intelligence, emotional education, the method of "Education of emotional intelligence", students of secondary school age.*